

Izdavači

ArTresor naklada

Posebna izdanja

i

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje

Biblioteka

JEZIKOSLOVNI TEMELJCI

Urednik

MIRO KAČIĆ

Knjiga 3.

FERDINAND DE SAUSSURE

TEČAJ OPĆE LINGVISTIKE

Urednik

AUGUST KOVAČEC

Ocjenitelji

Akademik AUGUST KOVAČEC

Prof. dr. JOSIP SILIĆ

Dizajn ovitka

Studio C.C.N.

Grafički urednik

FRANJO KIŠ

Odlukom Senata Sveučilišta u Zagrebu
br. 02-2654/2-1998. od 1. prosinca 1998.
knjizi je odobreno korištenje naziva *sveučilišni udžbenik*.

© za hrvatski prijevod

ArTresor naklada, Amruševa 9, Zagreb 2000. i

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Strossmayerov trg 2, Zagreb 2000.

FERDINAND DE SAUSSURE

TEČAJ OPĆE LINGVISTIKE

Uvod i komentar

TULLIO DE MAURO

Prijevod s francuskoga i talijanskoga

VOJMIR VINJA

Predgovor hrvatskomu izdanju

AUGUST KOVAČEC

ARTRESOR NAKLADA

INSTITUT ZA HRVATSKI JEZIK I JEZIKOSLOVLJE

ZAGREB, 2000.

pojiti sociologiji? Kakvi su odnosi lingvistike i socijalne psihologije? Na kraju krajeva, sve je u jeziku psihološko, uključivši materijalne i mehaničke manifestacije kao što su glasovne promjene; a budući da lingvistika pruža socijalnoj psihologiji tako dragocjene podatke, ne bi li morala biti njezin dio? Sve su to pitanja kojih ćemo se ovdje samo dotaknuti, ali ćemo se na njih u tijeku izlaganja navraćati.

Odnose lingvistike s fiziologijom nije tako teško razmrsiti: odnos je jednostran, u smislu da izučavanje jezika traži objašnjenja od fiziologije glasova, ali njoj ne daje nikakve podatke. Bilo kako bilo, brkanje između dviju disciplina nije moguće: ono što je bitno u jeziku, kao što ćemo vidjeti, strano je glasovnom karakteru jezičnoga znaka.^[45]

Što se tiče filologije, već smo se suglasili: ona je oštro odijeljena od lingvistike unatoč dodirnim točkama dviju znanosti i recipročnoj pomoći koju jedna drugoj pružaju.

22 Kakva je naposljetku korist od lingvistike? Veoma malen broj ljudi ima o tome jasne pojmove i nije ovdje mjesto da ih odredimo. No, očito je, na primjer, da jezikoslovna pitanja zanimaju sve one koji dolaze u dodir s tekstom, a to su povjesničari, filolozi i dr. Još je očitija njezina važnost za opću kulturu: u životu pojedinaca i društava jezik je čimbenik važniji od bilo kojeg drugoga. Bilo bi nedopustivo da njegovo izučavanje ostane brigom samo malo-brojnih specijalista; a zapravo svi se njime ovako ili onako bave; ali, i u tome je paradoksalna posljedica, nema područja na kojem se izrodilo više apsurdnih ideja, predrasuda, fantazije i lažnih pretpostavki. Sa psihološkog stajališta, te zablude nisu zane-marive, ali prva je zadaća jezikoslovca da ih prokaže i rasprši na što korjenitiji način.

III. poglavlje

PREDMET LINGVISTIKE

§ 1. Jezik; definicija^[46]

Koji je istodobno cjeloviti i stvarni predmet^[47] lingvistike? Kao što ćemo poslije vidjeti, pitanje je neobično složeno; ograničimo se ovdje da vidimo u čemu je ta složenost.

Druge znanosti operiraju unaprijed zadanim predmetima koji se zatim mogu gledati s različitih motrišta; ničeg sličnoga u našem slučaju nema. Netko izgovori francusku riječ *nu* (»gol«): površni će promatrač doći u kušnju da u tome vidi konkretni jezični predmet; no, malo pažljivije gledanje dovest će nas do toga da tu, jednu za drugom, vidimo tri ili četiri potpuno različite stvari, ovisno o načinu našega gledanja: kao glas, kao izraz misli, kao nešto što odgovara latinskom *nūdum* itd. Daleko od toga da predmet prethodi stajalištu, reklo bi se da stajalište stvara predmet i, uostalom, ništa nam unaprijed ne govori da je jedan od načina gledanja raniji ili vredniji od drugih.

Osim toga, koji god način da prihvatimo, jezični nam fenomen neprestano pokazuje dva lica^[48] koja jedno drugomu odgovaraju i od kojih jedno vrijedi samo po drugome. Na primjer:

1. Slogovi koje artikuliramo akustički su otisci zamijećeni uhom, ali zvukovi ne bi postojali bez glasovnih organa; tako jedno *n* postoji samo zbog suglasnosti tih dvaju aspekata. Nije dakle moguće jezik svesti na glas niti odvojiti glas od usne artikulacije; isto tako, ne možemo odrediti pokrete glasovnih organa ako ne uzmemo u obzir akustički otisak (v. CLG 63 i d.).

2. No, pretpostavimo da je glas nešto jednostavno: tvori li on jezik? Ne, on je samo sredstvo misli i sam po sebi ne postoji. Ovdje će iskrsnuti novo podudaranje puno opasnosti: glas, složena akustičko-glasovna jedinica, tvori i sâm s mišlju jednu složenu fiziološku i mentalnu jedinicu. I to još nije sve:

3. Jezik ima individualnu i društvenu stranu i nemoguće je pojmiti jednu bez druge. Osim toga:

4. on je u svakom času i uspostavljeni sustav i razvoj. Na prvi se pogled čini vrlo jednostavnim razlikovati taj sustav od njegove povijesti, razlikovati ono što jest od onoga što je bio; u stvarnosti, odnos koji spaja te dvije stvari toliko je uzak da ih je vrlo teško odvojiti. Bi li pitanje bilo jednostavnije kad bismo jezik promatrali u njegovim počecima, kad bismo, primjerice, počeli s izučavanjem djetinjeg jezika?^[49] Ne, jer je potpuno pogrešno vjerovati da se u pitanjima jezika problem početaka razlikuje od problema stalnih jezičnih uvjeta.^[50] Prema tome, i opet ne izlazimo iz kruga.

I tako, odakle god da pitanju pristupimo, nigdje nam se ne očituje potpuni predmet lingvistike; posvuda smo pred dvoumićom: ili ćemo prići samo jednoj strani svakog problema, i tada ćemo se izložiti opasnosti da ne uočimo maloprije spomenute dvojnosti; ili će nam se, ako jezik istodobno ispituje s više strana, predmet lingvistike ukazati kao nesređena hrpa raznorodnih stvari između kojih nema nikakve veze. Upravo ako tako postupimo, širom ćemo otvoriti vrata brojnim znanostima – psihologiji, antropologiji, normativnoj gramatici, filologiji itd. – koje oštro lučimo od lingvistike, ali koje bi, uz ovako pogrešnu metodu, mogle svojatati jezik kao jedan od svojih predmeta.^[51]

Po našem mišljenju, postoji samo jedno rješenje za sve te teškoće: *moramo se odmah na početku postaviti na teren jezika i uzeti ga kao normu za sve ostale manifestacije jezične djelatnosti*. I zaista, među svim tim dvojnostima, samo se jezik čini podobnim za samosvojnu definiciju i jedini nam pruža čvrstu točku koja zadovoljava duh.

No, što je jezik (*langue*)?^[52] Za nas se on ne miješa s jezičnom djelatnošću (*langage*)^[53] i samo je jedan njezin određen, doduše, bitni dio. On je ujedno društveni proizvod mogućnosti govorenja i skup nužnih uvjeta koje je društvo prihvatilo kako bi omogućilo pojedincima da se tom mogućnošću služe. Uzet u svojoj cjelovitosti, jezik je mnogoličan i nepravilan; istodobno je na više područja, a kako je u isti čas i fizički, i fiziološki, i psihički, pripada jednako tako individualnom i socijalnom području; ne možemo ga svrstati ni u jednu kategoriju ljudskih činjenica, jer ne znamo kako iznijeti na vidjelo njegovo jedinstvo.

Jezik, naprotiv, cjelina je po sebi i princip klasifikacije. Čim mu dajemo prvo mjesto među činjenicama jezične djelatnosti, time uvodimo prirodni red u skup koji se ne podaje drugoj klasifikaciji.

Tom principu klasifikacije moglo bi se prigovoriti da služenje jezikom počiva na daru koji smo dobili od prirode, dok je jezik nešto stečeno i dogovoreno, pa bi zato morao biti podređen prirodnom nagonu umjesto da ima prednost pred njim.

Evo kako se na to može odgovoriti.

U prvom redu, nije dokazano da bi jezična funkcija, onakva kakva se manifestira kad govorimo, bila potpuno prirodna, to jest da su naši govorni organi stvoreni za govorenje kao što su noge stvorene za hodanje.^[54] Oko tog pitanja jezikoslovci su daleko od jednodušnosti. Za Whitneya, koji izjednačava jezik s društvenom institucijom, mi se samo pukim slučajem i iz razloga udobnosti služimo glasovnim aparatom kao jezičnim sredstvom: ljudi su mogli isto tako izabrati pokret i uporabiti vizualne slike umjesto glasovnih slika.^[55] Nema sumnje da je takva teza odveć kruta; jezik nije društvena institucija koja u svemu sliči drugima (v. CLG 107 i d., 110). Štoviše, Whitney ide predaleko kad kaže da je naš izbor slučajno pao na glasovne organe; oni su nam na neki način bili nametnuti od prirode. No, na bitnoj točki, čini nam se da američki lingvist ima pravo: jezik je dogovor, a priroda znaka o kojem dogovor postoji nije bitna. Pitanje glasovnog aparata u problemu jezika drugorazredno je pitanje.

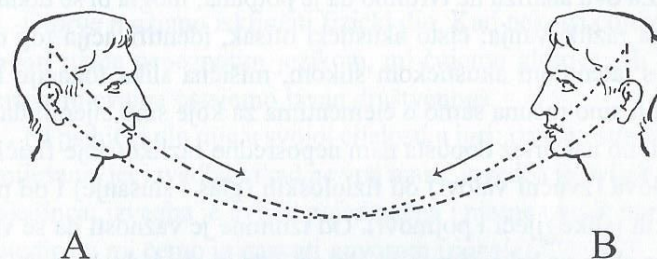
Jedna od definicija onoga što nazivamo *artikuliranim jezikom* mogla bi potvrditi tu misao. U latinskom *articulus* znači »ud, dio, članak, podrazdioba u nizu stvari«; u pitanjima jezika artikulacija može označavati ili podrazdiobu govornog lanca na slogove ili podrazdiobu govornog lanca na značenjske jedinice; upravo u tom se smislu na njemačkome kaže *gegliederte Sprache* (*Glied* »ud, članak«). Ako pođemo od ove druge definicije, mogli bismo reći da govorenje nije ono što je prirođeno čovjeku, nego da mu je prirođena sposobnost da uspostavi jezik, to jest sustav različitih znakova koji odgovaraju različitim mislima.^[56]

Broca je otkrio da je sposobnost govora smještena u trećoj lijevoj čeonj vijuzi; neki su se i na tome temeljili pripisujući jezičnoj djelatnosti prirodni karakter.^[57] Međutim, dobro se zna da je ta lokalizacija bila utvrđena za *sve* što se odnosi na jezik, uključivši i pismo; te konstatacije, zajedno sa zapažanjima učinjenim o raznim oblicima afazije prouzrokovanim ozljedom tih moždanih centara, kao da nas upozoravaju: 1. da su različite smetnje usnoga govorenja na stotine načina isprepletene sa smetnjama pisanja jezika; 2. da u svim slučajevima afazije i agrafije, ono što je ozlijeđeno manje je u mogućnosti izgovaranja ovog ili onoga glasa ili crtanja ovog ili onog znaka nego u mogućnosti da se bilo kakvim sredstvom dozovu u sjećanje znakovi običnog jezika. Sve nas to vodi zaključku da iznad funkcioniranja različitih organa postoji općenitija sposobnost, i to ona koja upravlja znakovima, a koja bi bila jezična sposobnost *par excellence*. Na taj smo način dovedeni do istog zaključka kao maloprije gore.

Da bismo jeziku pripisali prvo mjesto u izučavanju jezične djelatnosti, možemo se poslužiti argumentom da se sposobnost – bila ona prirodna ili ne – artikulacije govora (*paroles*)^[58] iskazuje samo s pomoću sredstva koje je stvorila i nama dala zajednica. Prema tome, neće biti nikakva tlapnja ako kažemo da je jezik ono što čini jedinstvo jezične djelatnosti.

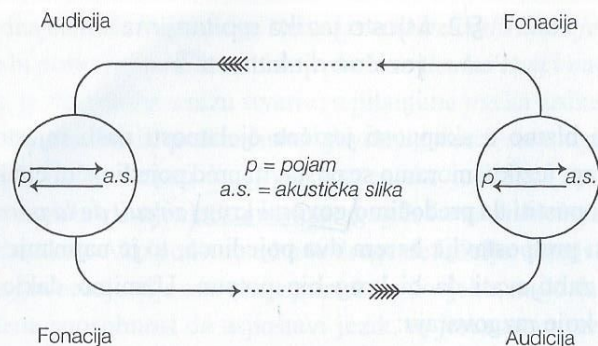
§ 2. Mjesto jezika u pitanjima jezične djelatnosti^[59]

Da bismo u skupnosti jezične djelatnosti našli mjesto koje odgovara jeziku, moramo se postaviti pred pojedinačni čin koji će nam dopustiti da predočimo govorni krug (*circuit de la parole*).^[60] Taj čin pretpostavlja barem dva pojedinca; to je najmanje što se može zahtijevati da bi krug bio potpun. Uzmimo dakle dvije osobe koje razgovaraju:

Polazna točka kruga je u mozgu jedne, na primjer osobe A, gdje su svjesni elementi, koje ćemo nazivati pojmovima (*concepts*) združeni s predodžbama jezičnih znakova ili akustičkih slika koji služe za njihovo izražavanje. Pretpostavimo da određeni pojam izazove u mozgu odgovarajuću akustičku sliku: to je u cjelovitosti *psihički* proces za kojim slijedi jedan *fiziološki* proces: mozak prenosi glasovnim organima poticaj suodnosan slici; zatim se zvučni valovi šire od usta A do uha B: proces je izrazito *fizički*. Zatim se krug produžava u B, i to obrnutim redom: od uha u mozak, fiziološko prenošenje akustičke slike; u mozgu, psihičko združivanje te slike s odgovarajućim pojmom. Kad govori B, novi će čin ići – od njegova mozga do mozga A – točno istim putem kao i u prvom slučaju i proći će kroz iste susljedne faze, koje ćemo prikazati na sljedećem crtežu:

Za ovu analizu ne tvrdimo da je potpuna; mogla bi se dodati i druga razlikovanja: čisto akustički otisak, identifikacija tog otiska s latentnom akustičkom slikom, mišićna slika fonacije itd. Vodili smo računa samo o elementima za koje smo cijenili da su bitni, no naš crtež dopušta nam neposredno razlikovanje fizičkih dijelova (zvučni valovi) od fizioloških (glas i slušanje) i od psihičkih (slike riječi i pojmovi). Od iznimne je važnosti da se verbalna slika ne brka sa samim glasom i da je ona jednako psihička kao i pojam koji joj je pridružen.

Govorni krug, kako smo ga prikazali, može se i dalje dijeliti:

(a) na izvanjski dio (titranje zvukova koji idu od usta do uha) i unutarnji dio, koji obuhvaća sve ostalo;

(b) na psihički i nepsihički dio, pri čemu drugi obuhvaća i fiziološke činjenice, koje imaju svoje mjesto u organima, i fizičke činjenice, koje su izvan pojedinca;

(c) na aktivni i pasivni dio: aktivno je sve što ide od središta asocijacije jednog od subjekata do uha drugog subjekta, a pasivno sve što ide od uha drugoga prema njegovu središtu asocijacije.^[61]

Naposljetku, u psihičkom dijelu koji je smješten u mozgu, možemo nazvati izvršnim sve ono što je aktivno ($p \rightarrow a.s.$), a prihvatnim sve ono što je pasivno ($a.s. \rightarrow p$).

Tomu valja dodati sposobnost asocijacije i koordinacije, a ona se javlja čim se radi o izoliranim znakovima; upravo ta

sposobnost igra najveću ulogu u organizaciji jezika kao sustava (v. CLG 170 i d.).^[62]

No, da bismo kako treba razumjeli tu ulogu, valja izaći iz pojedinačnog čina, koji je tek zametak jezika, i prići onomu što je društveno.

Između svih pojedinaca povezanih jezikom uspostaviti će se neka vrsta prosjeka: svi će proizvoditi – naravno, ne potpuno jednako nego približno – iste znakove povezane s istim pojmovima.

Odakle potječe ta jedinstvena određenost u društvu? Koji od dijelova govornog kruga tomu može biti uzrokom? Jer, lako je moguće da svi pri tome ne sudjeluju u jednakoj mjeri.

Otrpe možemo isključiti fizički dio. Kad nekoga čujemo da govori nama nepoznatim jezikom, mi čujemo glasove, ali zbog nerazumijevanja ostajemo izvan društvenoga.

Ni psihički dio nije u svojoj cijelosti u igri: izvršna strana nije umiješana, jer izvedbu nikad ne vrši masa; izvedba je uvijek stvar pojedinca; izvedba je uvijek pojedinačna i njome uvijek upravlja pojedinac; mi ćemo je nazvati govorom (*parole*).^[63]

Upravo funkcioniranjem prihvatne i koordinativne sposobnosti ostaju kod govornika otisci koji naposljetku postaju primjetno isti kod svih. Kako ćemo sami sebi predložiti taj društveni proizvod da bi na kraju ostao jezik ogoljen od svega ostalog? Kad bismo mogli obuhvatiti sveukupnost verbalnih slika pohranjenih kod svih pojedinaca, dotakli bismo društvenu vezu koja tvori jezik. To je blago što ga je neprestano služenje jezikom naslagalo u pojedincima koji pripadaju istoj zajednici, to je gramatički sustav koji virtualno postoji u svakom mozgu, ili, točnije, u mozgu skupa pojedinaca, jer jezik nije cjelovit ni u jednom: jezik savršeno postoji samo u masi.^[64]

Odvajajući jezik od govora, istodobno odvajamo: 1. ono što je zajedničko od onoga što je pojedinačno; 2. ono što je bitno od onoga što je sporedno i više-manje slučajno.^[65]

Jezik nije funkcija govornika, jezik je proizvod što ga pojedinac pasivno preuzima; jezik nikada ne pretpostavlja predumi-

šljanje, a razmišljanje tu samo ulazi za aktivnost svrstavanja, o čemu će poslije biti riječi (v. CLG 170 i d.).

Govor je naprotiv pojedinačni voljni i razumni čin u kojemu moramo razlikovati: 1. kombinacije s pomoću kojih govornik iskorištava jezični kôd^[66] u svrhu izražavanja vlastite misli; 2. psiho-fizički mehanizam koji mu omogućava da te kombinacije^[67] izrazi.

Valja napomenuti da smo definirali stvari, a ne riječi. Tako uspostavljena razlikovanja neće nimalo trpjeti zbog nekih dvoznačnih termina koji se od jezika do jezika ne podudaraju. Tako u njemačkom *Sprache* znači *langue* i *langage*; *Rede* odgovara poprilič *parole*, ali mu se dodaje i značenje »svečanoga govora ili obraćanja« [kao i u hrv. *govor*]. U latinskom *sermo* znači *langue* i *parole*, dok *lingua* znači »jezik« (*langue*) i tako dalje. Nijedna riječ ne odgovara potpuno jednom od pojmova koje smo utvrdili, pa je zato uzaludna svaka definicija koja se pokušava dati o ovoj ili onoj riječi; polaganje od riječi u svrhu definiranja stvari znak je loše metode.^[68]

✕ Ponovimo dakle karakteristike jezika:

1. Jezik je točno određeni predmet u skupu raznovrsnih činjenica jezične djelatnosti. Možemo mu odrediti mjesto u određenom dijelu kruga gdje se jedna auditivna slika udružuje s jednim pojmom. On je društveni, zajednički dio jezične djelatnosti, izvan je pojedinca koji ga sâm ne može ni stvarati ni mijenjati; jezik postoji samo zahvaljujući svojevrsnom dogovoru sklopljenom između pripadnika zajednice. S druge strane, pojedincu je nužna obuka da bi upoznao pravila igre; dijete ga malo-pomalo usvaja.^[69] Jezik je toliko zasebna stvar da čovjek lišen moći govora može sačuvati jezik ako razumije glasovne znakove koje čuje.

2. Jezik, različit od govora, predmet je koji se može odvojeno izučavati. Više ne govorimo mrtvim jezicima, ali možemo vrlo dobro usvojiti njihovo jezično ustrojstvo. Znanost o jeziku ne samo da može postojati bez drugih elemenata jezične djelatnosti nego je jedino moguća ako se ti drugi elementi s njom ne miješaju.

3. Dok je jezična djelatnost heterogena, tako ograničeni jezik je homogen: to je sustav znakova gdje je bitna samo veza smisla i akustičke slike i gdje su oba dijela znaka jednako psihička.

4. Jezik je ništa manje nego govor predmet konkretne prirode, a u tome leži važna prednost za njegovo izučavanje. Premda su u biti psihički, jezični znakovi nisu apstrakcije; povezivanja prihvaćena kolektivnim dogovorom, a čija skupnost tvori jezik, stvarnosti su koje imaju svoje sjedište u mozgu. Osim toga, znakovi jezika su takoreći opipljivi; pismo ih može fiksirati u dogovorenim slikama, dok bi bilo nemoguće fotografirati govorni čin u svim njegovim pojedinostima; fonacija jedne riječi, pa bila ona ne znam kako sićušna, bezbroj je mišićnih pokreta koje je neobično teško sagledati i prikazati. U jeziku, naprotiv, ostaje samo akustička slika i nju možemo prevesti na stalno vidljivu sliku. Jer, ako zanemarimo tu množinu pokretâ nužnih da je ostvarimo u govoru, svaka je akustička slika, kao što ćemo još vidjeti, zbroj ograničenog broja elemenata ili fonema, koje opet možemo predočiti u pismu ograničenim brojem znakova. Upravo toj mogućnosti da fiksiramo stvari koje se odnose na jezik dugujemo činjenicu da rječnik i gramatika mogu biti njegov vjerni prikaz, jer je jezik spremište akustičkih slika, a pismo je njihov opipljivi oblik.^[70]

§ 3. Mjesto jezika među ljudskim činjenicama. Semiologija^[71]

Nabrojene nam značajke omogućuju da otkrijemo jednu još važniju. Jezik, tako ograničen u skupnosti činjenica jezične djelatnosti, može biti svrstan među ljudske činjenice, dok to jezična djelatnost ne može.

Upravo smo vidjeli da je jezik društvena institucija, no, on se po većem broju crta razlikuje od drugih institucija, kao što su po-

litička, pravna i dr. Da bismo shvatili posebitost njegove prirode, moramo uvesti u igru novi red činjenica.

Jezik je sustav znakova koji izražava misli i po tome je usporediv s pismom, s abecedom za gluho-nijeme, sa simboličkim obredima, s oblicima pristojnosti, s vojničkim znakovima itd. Jezik je jednostavno najvažniji od tih sustava.^[72]

Možemo dakle zamisliti jednu znanost koja izučava život znakova u krugu društvenog života; ta bi znanost tvorila dio socijalne psihologije, a posljedično tomu i opće psihologije; nazvat ćemo je *semiologija*⁵ (od grčkoga σημεῖον »znak«).^[73] Ona bi nam pokazala u čemu se sastoje znakovi i koji zakoni njima upravljaju. Kako ta znanost još ne postoji, ne može se ni reći što će ona biti; no, ona ima pravo na postojanje i njezino je mjesto unaprijed određeno. Lingvistika je samo dio te opće znanosti, zakoni koje će semiologija otkriti bit će primjenjivi na lingvistiku, a ova će na taj način biti povezana s dobro utvrđenim područjem u sveukupnosti ljudskih činjenica.

34

Zadaća je psihologa da utvrdi točno mjesto semiologije;⁶ zadaća je jezikoslovca da odredi što jezik čini posebnim sustavom u skupnosti semioloških činjenica. Na to ćemo se pitanje vratiti, ovdje ćemo podcrtati samo jednu stvar: ako smo prvi put mogli dati lingvistici mjesto među znanostima, bilo je to zato što smo je povezali sa semiologijom.

Zašto semiologija još nije priznata kao samostalna znanost, zašto još nema kao svaka druga znanost svoj posebni predmet? Zbog toga što se vrtimo u krugu: s jedne strane, ništa nije prikladnije od jezika da se shvati priroda semiologijskog problema; no, da bismo ga postavili kako treba, valjalo bi izučavati jezik u njemu samom; a do dana današnjega gotovo uvijek smo mu prilazili u funkciji druge stvari, s drugih stajališta.

⁵ Valja se čuvati od brkanja semiologije sa *semantikom*, koja izučava promjene značenja o kojoj F. de Saussure nije dao metodičkog pregleda. No, naći ćemo formulaciju temeljnih načela na str. CLG 109.

⁶ Usp. A. Naville, *Classification des sciences*, II. izd. str. 104.

U prvom redu tu je površno poimanje široke javnosti: ona u jeziku vidi samo nomenklaturu (v. CLG 97), a to onemogućava svako istraživanje o njegovoj pravoj prirodi.^[74]

Tu je zatim stajalište psihologa koji izučava mehanizam znaka kod pojedinca; to jest najlakša metoda, ali ona nas ne vodi dalje od pojedinačne izvedbe i ne doseže znak, a on je po prirodi socijalan.

Ili, nadalje, kad se opazi da znak mora biti izučavan s društvenog motrišta, uzimaju se samo one crte jezika koje ga povezuju s drugim institucijama, koje više ili manje ovise o našoj volji. Na taj se način prolazi mimo cilja, zanemarujući značajke koje pripadaju samo semiološkim sustavima općenito, a jeziku posebno. Jer, znak uvijek u određenoj mjeri izmiče pojedinačnoj ili društvenoj volji i to je njegova bitna značajka; ali upravo to je značajka koja se na prvi pogled najmanje pokazuje.

Tako se taj karakter dobro očituje samo u jeziku, ali se pokazuje u stvarima koje se najmanje izučavaju i slijedom toga se ne uviđa nužnost ili posebna korisnost jedne semiologijske znanosti. Za nas, naprotiv, lingvistički je problem prije svega semiološki problem i sva naša razrađivanja tog problema vuku svoje značenje iz tog važnog zaključka. Ako se hoće otkriti prava priroda jezika, valja jezik uzeti najprije u onome što mu je zajedničko sa svim drugim sustavima istog reda; jezični čimbenici koji se na prvi pogled čine neobično važnima (kao, npr., uloga glasovnog aparata), moraju se izučavati tek u drugom redu, ako služe samo tomu da se jezik razlikuje od drugih sustava. Na taj će se način ne samo rasvijetliti jezični problem, nego dapače držimo da će se, ako ispituje obrede, običaje itd. kao znakove, te činjenice pojaviti pod drukčijim svjetlom i tada će se nametnuti potreba da ih svrstamo u semiologiju i da ih protumačimo prema zakonima te znanosti.

35

LINGVISTIKA JEZIKA I LINGVISTIKA
GOVORA^[75]

36 Odredivši znanosti o jeziku mjesto koje joj pripada u skupini znanosti o jezičnoj djelatnosti, istodobno smo odredili mjesto čitavoj lingvistici. Svi drugi elementi te djelatnosti, koji tvore govor, sami se podređuju toj prvoj znanosti i, upravo zahvaljujući tom podređivanju, svi dijelovi lingvistike nalaze svoje prirodno mjesto.

Pogledajmo, na primjer, proizvodnju zvukova nužnih za govor: glasovni su organi isto tako izvanjski prema jeziku kao što su električni aparati, koji služe za prenošenje Morseove abecede, izvan te abecede; a fonacija, to jest izvedba akustičkih slika, ni u čemu ne utječe na sam taj sustav. S tog stajališta, jezik možemo usporediti sa simfonijom, čija je stvarnost neovisna o načinu kako je izvodimo; greške što ih glazbenici koji je izvode mogu počinuti ni u čemu ne dovode u pitanje tu stvarnost.^[76]

37 Tom odvajanju fonacije od jezika suprotstaviti ćemo možda fonetske promjene, mijenjanje zvukova do kojih dolazi u govoru i koji tako korjenito utječu na sudbinu samoga jezika. Imamo li zaista pravo tvrditi da jezik postoji neovisno o tim pojavama? Imamo, jer se oni tiču samo materijalne supstancije riječi. Ako oni pogađaju jezik kao znakovni sustav, čine to neizravno, promjenom interpretacije koja iz toga proishodi; taj fenomen nema u sebi ništa fonetsko (v. CLG 121). Može biti zanimljivo istraživati uzroke tih promjena, ali to nije bitno: za znanost o jeziku uvijek će biti dovoljno ako ustanovimo mijenjanja zvukova i izračunamo njihove učinke.

A to što kažemo za fonaciju vrijedit će za sve ostale dijelove govora. Govornikova se djelatnost mora proučavati u skupu disciplina koje imaju svoje mjesto u lingvistici samo preko njihova odnosa prema jeziku.

Izučavanje jezične djelatnosti ima dakle dva dijela: jedan, koji je bitan, ima za predmet jezik, koji je društven po svojoj biti i neovisan je o pojedincu; to je izučavanje samo psihičko; drugi je dio sekundaran i ima za predmet pojedinačni dio jezične djelatnosti, to jest govor uključivši fonaciju: to je izučavanje psihofizičko.^[77]

Nema sumnje, ta su dva predmeta međusobno usko povezana i uzajamno se pretpostavljaju: jezik je nuždan da bi govor bio razumljiv i da bi mogao proizvesti sve svoje učinke; ali govor je potreban da bi se jezik uspostavio; povijesno gledano, govorni čin uvijek prethodi. Kako bi nam palo na um da povežemo misao za neku verbalnu sliku da tu vezu nismo najprije zatekli u govornome činu? S druge strane, mi svoj materinski jezik učimo slušajući druge; on će se nataložiti u našem mozgu samo nakon bezbrojnih iskustava. I, naposljetku, govor je ono što čini da se jezik razvija: otisci što ih primamo slušajući druge mijenjaju naše jezične navike. Dakle, postoji međuovisnost između jezika i govora; prvi je istodobno i sredstvo i proizvod drugoga. Ali, sve to im nimalo ne smeta da budu dvije potpuno različite stvari.^[78]

38

Jezik postoji u zajednici u obliku zbroja otisaka pohranjenih u svakom mozgu, poprilično kao rječnik čiji bi svi primjerci, međusobno jednaki, bili podijeljeni pojedincima (v. CLG 30). To je dakle nešto što je u svakome od njih, zajedničko svima i postavljeno izvan volje pohraniteljâ. Taj način postojanja jezika može biti predložen u obliku ove formule:

$$1 + 1 + 1 + 1 \dots = I \text{ (kolektivni model).}^{[79]}$$

Na koji je način govor prisutan u toj istoj zajednici? On je zbroj onoga što ljudi kažu i obuhvaća: a) individualne kombinacije, a one su ovisne o volji onih koji govore, b) činoe fonacije, isto tako voljne, potrebne za izvedbu tih kombinacija.^[80]

Nema dakle ničega kolektivnoga u govoru; njegove su manifestacije individualne i trenutne. Ovdje postoji samo zbroj pojedinačnih slučajeva prema formuli

$$(1 + 1' + 1'' + 1''' \dots).$$

Zbog svih tih razloga bilo bi pogrešno ujediniti pod isto mo- trište jezik i govor. Prava sveukupnost jezika je nespoznatljiva, jer on nije homogen, dok razlikovanje i podređivanje koje smo predložili sve osvjetljuje.

To je prvo rašljanje na koje nailazimo čim pokušamo graditi teoriju jezične djelatnosti. Valja nam izabrati između dva puta kojima ne možemo istodobno krenuti; svakim od njih moramo ići posebno.

U najgorem slučaju mogli bismo zadržati naziv *lingvistika* za svaku od tih dviju disciplina i govoriti o lingvistici govora.^[81] Ali, ne bismo je smjeli brkati s lingvistikom u pravom smislu riječi, s onom lingvistikom kojoj je jedini predmet izučavanja jezik.

Bavit ćemo se samo ovom drugom, a ako, tijekom svojih izlaganja, posudimo pokoje razjašnjenje od izučavanja govora, trudit ćemo se da nikako ne izbrišemo granice koje dijele ta dva područja.

V. poglavlje

UNUTRAŠNJI I IZVANJSKI ELEMENTI JEZIKA^[82]

Naša definicija jezika pretpostavlja da mi iz njega izbacujemo sve što je strano njegovu organizmu, njegovu sustavu, ukra- tko rečeno, sve ono što se označava terminom »izvanjska lingvi- stika«.^[83] Ipak, i ta se lingvistika bavi važnim stvarima i baš na njih prije svega mislimo kad pristupamo proučavanju jezične djelatnosti.

To su, u prvom redu, sve točke gdje se lingvistika dodiruje s etnologijom, svi odnosi koji mogu postojati između povijesti jednog naroda i povijesti neke rase ili civilizacije. Te se dvije povijesti isprepleću i održavaju uzajamne odnose. To nas donekle podsjeća na podudarnosti ustanovljene između lingvističkih fe- nomena u užem smislu (v. CLG 23 i d.). Običaji neke nacije djeluju na njezin jezik a, s druge strane, upravo je jezik ono što u velikoj mjeri tvori naciju.^[84]

Drugo, valja spomenuti odnose koji postoje između jezika i političke povijesti. Veliki događaji u povijesti, kao što su bila rim- ska osvajanja, imali su neizmjerljiv utjecaj na velik broj lingvisti- čkih činjenica. Kolonizacija, koja je samo jedan oblik osvajanja, prenosi određeni jezik u različite sredine, a to za sobom povlači promjene u tom jeziku. U potvrdu toga mogli bismo navesti razne događaje: tako je Norveška prihvatila danski jezik kad se politički ujedini- la s Danskom; doduše, danas se Norvežani pokušavaju osloboditi tog jezičnog utjecaja. Ništa manje nije važna ni unu- trašnja politika država za život jezika: u nekim uređenjima, npr. u